

JEZIK IN LOGIKA: PROBLEM DOJEMANJA IN INTERPRETACIJE V ZHANG DONGSUNOVI TEORIJI

Rošker Jana

Univerze v Ljubljani, Slovenija

While Zhang Dongsun can also be considered as one of the leading Chinese philosophers of the 20th Century, his criticism of sinificated Marxist ideologies marked him as a political dissident and he was consequently consigned to oblivion for several decades; only recently has his work been rediscovered by a number of younger Chinese theorists, who have shown a growing interest in his ideas.

During the first three decades of the 20th Century, Zhang was one of the most influential thinkers of the Republic of China, a reputation which rested, in part, on his extraordinary ability to introduce Western thought in a way which was compatible with the spirit of Chinese tradition. His work indicates not only a profound understanding of Western theories, but also a comprehension of the linguistic structures that condition them. At the same time, Zhang also remained rooted in his own, Chinese tradition of thought.

According to him, the inextricably interwoven relationship between language and logic was already evident in the system of grammatical structures; in his view, the laws of logical methods also arose from the laws of linguistic structures. Therefore, the main function of such logic is to regulate language. Due to customary modes of expression, language does not always correspond to rational principles. Thus, it became a kind of necessity, and this method developed out of this necessity. It tried to re-establish a correspondence between language and rational principles, i.e. logic. This necessity is essentially a social one and does not arise from solely rational domains, as was thought by some later scholars

The present article is based upon an analysis and interpretation of his logical and philological approaches that were rooted in an interdependence and reciprocal influence of language and thought and can also be seen in his emphasis on the close connection between language and the laws of logic.

1. Življenje in delo

Zhang Dongsun je zagotovo eden najpomembnejših kitajskih filozofov 20. stoletja. Čeprav je bil zaradi svoje kritike sinizacije marksističnih ideologij in z le-to povezane vloge političnega disidenta v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja po krivici skoraj popolnoma pozabljen, je v krogih kitajskih teoretikov v zadnjih letih ponovno zaznati vse večje zanimanje za njegovo delo. V prvih treh desetletjih 20. stoletja je Zhang sodil k najvplivnejšim mislecem Republike Kitajske. Za svoj sloves se je imel delno zahvaliti svoji izjemni sposobnosti predstavitve in tradicionalnemu kitajskemu duhu prilagojene interpretacije zahodne miselnosti. Njegova dela pričajo o izjemno dobrem razumevanju zahodnih miselnosti in jezikovnih struktur, ki le-te pogojujejo.

Zhang Dongsun je bil rojen v provinci Zhejiang na jugu Kitajske. Po končani srednji šoli je odpotoval na Japonsko, kjer je na Tokijski univerzi pet let študiral filozofijo. Po vrnitvi v domovino (leta 1911) je poučeval na različnih kitajskih visokih šolah in univerzah. V obdobju prve kitajske republike je deloval v Nanjingu kot generalni sekretar ministrstva za notranje zadeve, kjer je osnoval tudi vrsto nadvse vplivnih revij in časopisov za "nove intelektualce". Leta 1934 je skupaj z Zhang Junlijem ustanovil Državno socialno stranko (Guojia shehui dang), ki se je kmalu zatem preimenovala v Socialdemokratsko stranko (Minzhu shehui dang). Še pred tem je v medijih sprožil precej odmevno polemiko o teoretski problematiki marksističnega dialektičnega materializma, ki je kasneje zanj postala usodna. V

prvih letih po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske je v okviru nove vlade deloval v različnih visokih funkcijah, na primer kot član centralnega vladnega komiteja ter kot svetnik ministrstva za kulturo. Več let je delal kot redni profesor filozofije na pekinški univerzi (Beijing Daxue). Ob zaostritvi političnega nadzora intelektualcev, kmalu po pričetku protidesničarskega gibanja (fan you pai) so mu leta 1958 prepovedali opravljati ta poklic. Tako je Zhang najprej nekaj let na isti univerzi opravljal službo smetarja in pometača, kasneje, ob pričetku kulturne revolucije pa so ga zaprli v enega najzloglasnejših "prevzgojnih" taborišč Kitajske. Tam je samo nekaj let pred koncem tega vseobsežnega, radikalnega političnega gibanja podlegel poškodbam psihičnih ter fizičnih muk, katerim je bil izpostavljen.

Čeprav je bil Zhang Dongsun po koncu štiridesetih let prejšnjega stoletja v intelektualnem pogledu prisilno utišán, je bil pred tem, zlasti v tridesetih letih izjemno ploden pisec. Iz tega obdobja je ohranjenih precej njegovih del, ki pričajo o dejstvu, da je Zhang brezdvomno sodil k najbolj pronicljivim in inovativnim kitajskim teoretikom dvajsetega stoletja. K njegovim najpomembnejšim filozofskim delom sodijo *Znanost in filozofija (Kexue yu zhaxue)*, *Filozofska abeceda (Zhexue ABC)*, *O kulturi in filozofiji Vzhoda in Zahoda (Du dongxi wenhua ji qi zhaxue)*, *Epistemologija (Renshi lun)*, *Nova formulacija pluralistične epistemologije (Duoyuan renshi lun chongshu)*, *Znanje in kultura (Zhishi yu wenhua)*, *Ideal in družba (Lixiang yu shehui)* ter *Ideal in demokracija (Lixiang yu minzhu)*.

2. Jezik in mišljenje

Jezikovna analiza predstavlja pomemben del Zhang Dongsunove filozofije. Tudi njegova logika je tesno povezana z logiko jezika. Pričujoči članek poskuša na kratko predstaviti njegov doprinos k najaktualnejšim tokovom metodologije medkulturnih raziskav.

Kljub njegovemu izjemno dobremu poznavanju zahodne miselnosti je Zhang Dongsunu uspelo, ostati zakoreninjen tudi v lastni tradiciji. Že v mladih letih je bil deležen kakovostne, precej podrobne in hkrati obširne klasične kitajske izobrazbe. Bil je eden prvih filozofov, ki so kot alternativo k evropski, hegelianski dialektiki nadgradili ter podrobno izdelali sistem korelativne dialektike, ki temelji na daoistični filozofiji ter na teoretskih izhodiščih Knjige premen (Yi jing). Skozi ves njegov ontološki in spoznavnoteoretski opus je prepoznaven tudi močan vpliv filozofije chana. Zato predstavlja njegova teorija eno prvih konsistentnih in v sebi zaključenih sintez antičnih kitajskih ter modernih evropskih idej. Njegov največji pomen pa je vsekakor v tem, da je znal na temelju starokitajskih filoloških iztočnic in chan budistične epistemologije vzpostaviti in razviti lastni sistem moderne spoznavne teorije, ki v marsikaterem pogledu predstavlja posrečeno sintezo novodobne znanosti in tradicionalne kitajske miselnosti.

V svoji razpravi »*Znanje in kultura (Zhishi yu wenhua)*« zastopa stališče, da naj bi nam jezik pomagal oblikovati mišljenje. V tem delu, ki sodi k njegovim najpomembnejšim, a hkrati najbolj kontroverznim knjigam, izhaja iz predpostavke, po kateri jezik po eni strani ustvarja mišljenje, oziroma mu odpira nove poti. Po drugi strani pa ustvarja tudi nove probleme s tem, da ustvarja nove izraze. Z drugimi besedami: s temi novimi izrazi določa nove tirnice človeškega mišljenja, iz katerih se ne moremo kar tako osvoboditi. (Zhang 1964: 18 – 26)

V tem pogledu je marsikateri interpret Zhangove filozofije mnenja, da avtor tukaj zagovarja Sapir - Whorfovo hipotezo o tem, da naj bi jezik določal način našega mišljenja (Li 2001: 352), ki v akademskih krogih še vedno velja za precej problematično. Vendar se je Zhang Dongsun sam distanciral od tovrstne opredelitve. V svojem odgovoru na kritiko nekega japonskega kritika, ki je Zhangu v svoji interpretaciji njegovega članka z naslovom »*Razlike med kitajsko in zahodno filozofijo z vidika jezikovnih struktur (Cong yanyu gouzao*

shang kan Zhong Xi zhexuede chayi)« očital tovrstno stališče lingvistične determiniranosti, je zapisal:

»Kot kaže, je ta interpret mnenja, da zastopam stališče, po katerem naj bi jezik določal mišljenje. To je popolnoma zgrešeno. Upam si trditi, da je ta kritik še vedno ujet v zastarelih okvirih mišljenja. Saj vendar že iz vidika funkcijskih relacij izhaja, da ne moremo trditi, da naj bi bil jezik vzrok, mišljenje pa posledica; prav tako napačna je obratnatrditev, po kateri naj bi bilo mišljenje vzrok, jezik pa posledica. Sam zastopam zgolj stališče, po katerem so jezik, logika in filozofsko mišljenje drug od drugega odvisni in medsebojno povezani.« (Zhang 1995: 383)

Na tej predpostavki o vzajemnem vplivu jezika in mišljenja temelje vsa filozofska in logična izhodišča Zhang Dongsuna. Posebej podrobno se je ukvarjal s tesno zvezo med jezikom in zakonitostmi logike:

»Logika je bila ustvarjena zaradi jezikovnih problemov. Zato logika pravzaprav ne počne nič drugega, kot da poskuša regulirati jezik. Zakaj pa je regulacija jezika potrebna? Zaradi disputov. Začetke logike v Grčiji najdemo v retoriki. Retoriko so sprva razvili zaradi disputov; takrat to še ni bila veda o lepem izražanju, kot kasneje. Tudi najstarejša oblika indijske logike izhaja iz disputov v smislu argumentacije in protiargumentacije. Na Kitajskem se nikoli ni razvila formalna logika, zato pa se je že v najzgodnejših obdobjih razvila umetnost disputov. Učenjake, ki so se ukvarjali z umetnostjo disputov, imenujemo dialektiki. Potreba po regulaciji jezika se je torej razvila zaradi disputov.« (Zhang 1995: 240)

Zhang Dongsun je menil, da je bila logika dialoškega disputiranja (v smislu argumentov in protiargumentov, t.j. teze in antiteze) razvita tudi v stari Grčiji, vendar se v Evropi ta oblika logične metode ni razvijala naprej, temveč se je osredotočala predvsem na razvoj formalne logike. V zgodovini tradicionalne evropske logike smo namreč priča dejstvu, da je še Aristotelova logika zaobjemala dve osrednji metodi: metodo dokazovanja in metodo dialoških disputov; kasnejši razvoj se je dejansko osredotočal predvsem na silogizme, ki so temeljili na prvi, medtem ko je slednja za dolga desetletja več ali manj zatonila v pozabo (Li 2001: 353). Šele v drugi polovici 20. stoletja so pričeli posamezni evropski logiki¹ ponovno preučevati logiko Zhang Dongsun pa je že v štiridesetih letih poudarjal ta vidik in se zavzemal za ponovno odkritje celostne podobe Aristotelove logike. (Li 2001: 353)

Tesna povezanost oziroma neločljivost jezika in logike se po Zhangu kaže že v samem ustroju slovničnih struktur; tudi zakonitosti logičnih metod po njegovem mnenju izvirajo iz zakonitosti lingvističnih struktur.:

»Zato je osrednja funkcija tovrstne logike v urejanju jezika. Zaradi privajenih načinov izražanja jezik namreč včasih ne ustreza racionalnim zakonitostim. Zato se je vzpostavila ta potreba, iz katere se je oblikovala metoda, s katero je možno, tiste jezikovne zakonitosti, ki niso racionalne, uskladiti z racionalnimi zakonitostmi, t.j., z logiko... Ta potreba je po svojem bistvu družbena in ne izhaja, kot je kasneje menila večina učenjakov, zgolj iz racia.« (Zhang 1995: 388 - 389)

3. Spoznavna teorija

Tukaj je opaziti vpliv tradicionalne kitajske epistemologije, ki je na osnovi razmerja med jezikom in stvarnostjo (ming - shi) poskušala "racionalno" (t.j. v skladu z najustreznejšo strukturo urejenostjo /dao/ jezika kot izraza vsega bivajočega) normirati (chang) jezikovne strukture za izboljšanje oziroma harmonizacijo političnih in socialnih razmerij znotraj družbe.

Zhang je svojo ontologijo često primerjal s chan - budistično kozmologijo. To, kar je poimenoval "struktura", je zanj podobno budističnemu konceptu razmerja (nujne oziroma

¹ Kot enega prvih pionirjev velja tukaj omeniti predvsem belgijskega logika Ch. Perelmana (1912 - 1984)

kavzalne) povezanosti (yinyuan). V tem smislu je kozmos kompleksno omrežje, ki vključuje neštete, vzajemno soodvisne relacije, ki se med seboj na nešteto različnih načinov in na neštetih različnih ravneh združujejo in zopet razdružujejo. To ponazarja kozmično praznino, katere pa, podobno kot v budizmu, ne gre istovetiti z "ničem", temveč zgolj z odsotnostjo substance, nespremenljive narave, ali v sebi zaključene, samozadostne biti. Ker torej v kozmosu obstoja samo relacijska povezanost, v njem ne more bivati nikakršna neodvisna, samostojna entiteta. To je tudi eden ključnih razlogov za nemožnost obstoja substance; svet je niz funkcionalnih relacij. V budistični kozmologiji je vezivo tega sveta, ki je sam po sebi prazen, univerzalna, večna in nespremenljiva zakonitost kavzalnih relacij (*yinyuan*). Zhang Dongsun to zakonitost enači z realno objektivnostjo obstoječega. (Jiang 2002: 65)

Ta, v osnovi budističen, svetovni nazor je Zhang povezal z idejo evolucije, ki vključuje pojavljanje novih vrst ter hierarhijo med nižjimi in višjimi oblikami bivanja, pri čemer naj bi višje nadzorovale nižje. Pri tem se po vsej verjetnosti kaže vpliv teorije evolucije pojavnosti, katero sta razvila C. Lloyd Morgan (1852 - 1936) in Samuel Alexander (1859 - 1938) (*ibid.*). Nove oblike bivajočega, ki se pri tem pojavljajo, pa so zanj rezultat strukturnih, in ne substančnih sprememb.

Seveda pa evolucije ne gre enostavno enačiti s spremembo. Po Zhangu je evolucija sicer sprememba enostavnih struktur v kompleksnejše, ter povezuje parcialnih entitet v univerzalnejše. Čeprav strukture po svoji spremembi še zmerom ostajajo strukture, pa se po tovrstni metamorfozi od prejšnjih oblik razlikujejo ne zgolj v kvantitativnem, temveč tudi v kvalitativnem smislu.

»Vsaka formacija je sama po sebi že nekaj novega... Če se poslovimo od tega esencializma, ki operira z mikro - delci, seveda ne moremo drugače, kot da priznamo, da se z vsako spremembo ustvari nekaj novega; sicer sploh ne bi mogli govoriti o obstoju kakršnih koli sprememb«. (Zhang 1995: 173-174)

Zhangova teorija torej nikakor ni inkonzistentna, čeravno po eni strani zanika substanco, po drugi pa zagovarja idejo evolucije.

Zhang Dongsun je svojo epistemologijo poimenoval "pluralna", ker je izhajal iz predpostavke, da so različni elementi, ki omogočajo dožemanje in mišljenje, medsebojno neodvisni in ireducibilni (*wu huanyuanxing*); nobenega od njih ni možno reducirati na katerega od drugih.

Svoj pluralizem je Zhang osnoval na reviziji Kantove filozofije. Pri tem je izhajal iz svojega sistema panstrukturalistične kozmologije, v kateri je prepoznaven tudi vpliv chan - budizma, ki je tvoril osnovo njegovega svetovnega nazora. Zhang Dongsunova kulturna epistemologija, ki temelji na pluralistični spoznavni teoriji, izhaja iz predpostavke kulturne pogojenosti oziroma kulturne narave spoznanja. Ta vidik njegove filozofije je še danes zelo aktualen in dragocen, zlasti na področju metodologije medkulturnih raziskav. Njegove kulturno - filozofske študije temelje na podrobnih primerjalnih analizah kitajske in evropske miselnosti. Posebej pomembne so pri tem njegove raziskave o vplivu strukture jezika na različne filozofske sisteme, ter o povezavi med kulturnimi razlikami in formalno logičnimi sistemi različnih tradicij.

4. Kulturna pogojenost logike – lingvistični pristop

Njegova topogledna izhodišča pa hkrati spominjajo na novejšje izsledke lingvistične logike, ki se osredotoča na jezikovno pragmatiko (Li 2001: 153 - 354):

»Moje mnenje o tradicionalni logiki je, da gre pri tem za vedo, ki proučuje zlasti notranje strukture človeških diskurzov«. (Zhang 1995: 389)

Glede logičnih pravil je Zhang Dongsun prevzel Karnapovo teorijo jezikovnih iger:

»Logika je sama po sebi igra. Ta igra je lahko učinkovita zaradi tega, ker so njena pravila samozadostna. Principi simbolne logike, kot na primer takoimenovani princip

permutacije, adicije, substitucije, sumacije, asociacije itd., spominjajo na predpise šaha, po katerih lahko konj preskoči trdnjavo. Deduktivni sistem, ki se je oblikoval na osnovi tovrstnih pravil, je v osnovi tavnološki in zato seveda samozadosten ter konsistenten. Vendar moramo vedeti, da so vsi tovrstni sistemi v bistvu poljubni». (Zhang 1995: 253)

Osnovna funkcija jezika je zanj izražanje in posredovanje mišljenja. V ta namen je vzpostavil nov koncept tkim. *domene oziroma diskurza logike (mingli jie)*. Tukaj gre za sfero strukturnih zakonitosti, ki obstoja izven zunanjega (waijie) in notranjega (neijie) sveta. Pri tem ne gre za nikakršno formalizirano kopijo zunanje stvarnosti, niti za psihološki prikaz strukture zavesti. Domena logike je samostojna in v sebi zaključena, avtohtona struktura notranjih pravil (*benyoude guize*). Ta struktura notranjih pravil je po Zhangu tudi osrednji predmet, ki ga preučuje logika kot veda. Domena logike je torej vrsta apriornih transcendečnih form (*geshi*):

»Zhang Dongsun je s temi logičnimi apriornimi formami dopolnil Kantove kognitivne apriorne forme«. (Li 2001: 354)

Logika pa ni zgolj diskurz jezika, temveč tudi orodje metafizike, na kateri temelje tudi ideologije, ki služijo kot notranje vezivo družb in kultur. Zhang izhaja iz predpostavke, po kateri so logika, metafizika, morala, družba in politika – gledano iz stališča posamične kulture - enota, ki je nastala na podlagi istih potreb. Čer podremo obzidje, ki le-to obdaja, se izkaže, da je tisto, kar smo imeli za logiko, pravzaprav zgolj neka vrsta socialne teorije. Tisto, kar smo imeli za metafiziko, je v resnici zgolj vprašanje določene morale. In tisto, kar smo imeli za moralno teorijo, se v resnici izkaže zgolj kot neko politično gibanje. Z drugimi besedami: vsako politično gibanje potrebuje kot osnovo določeno moralo. Vsaka morala potrebuje za svojo zaščito določeno metafiziko. Metafizika pa potrebuje logiko kot svoje orodje. (Zhang 1995: 419)

Kultura je zanj entiteta, sestavljena iz vrste specifičnih diskurzov in odnosov. Njihovo prepletanje in medsebojna odvisnost tvorita specifično kulturnega ozadja, ki se odrazza tudi v strukturah ustreznega jezika ter logike:

„Logika je nastala iz družbenih potreb in se razvijala vzporedno s filozofijo. Zato logika ni univerzalna in temeljna. Poleg tega ne obstaja ena sama 'logika kot taka', ampak obstaja zgolj več različnih vrst logike. Kdo ve, mora predstavljati to stališče kitajskim logikom precejšen izziv?“ (ibid: 388)

Logika je zanj torej kulturno pogojena - podobno kot jezik, se razvija na podlagi miselnih struktur, katere hkrati tudi sooblikuje. Zhang v grobem razlikuje 4 temeljne oblike obstoječe logike: prva je aristotelianska, druga matematična, tretja je indijska logika dvojne negacije, četrta pa družbeno politična logika. (K slednji prišteva tudi hegeliansko dialektiko in marksistični dialektični materializem). (ibid: 387 - 401)

Kulturna pogojenost logike je zanj povezana tudi z določeno stopnjo kulturne pogojenosti spoznanja. Na osnovi te predpostavke in hkrati na temelju pluralistične epistemologije je razvil tudi svojo (med)kulturno spoznavno teorijo:

Izhajajoč iz predpostavk tesne povezanosti med različnimi jeziki in kulturne pogojenosti sovpadajočih specifičnih oblik logičnega mišljenja je razvil tudi svoje teze o lingvistični osnovi razlik med evropsko in kitajsko filozofijo. Enega osrednjih razlogov za specifično "kitajskega" mišljenja vidi v dejstvu, da znotraj strukture kitajskega jezika (zlasti znotraj strukture klasične kitajščine) ni jasne ločnice med osebkom in povedkom, in da se ta jezik na morfološki ravni ne poslužuje priponskih sprememb za izražanje kategorij določenega časa, spola ali števila. (Zhang 1995: 360) Zhang je zagovarjal tezo, po kateri je ta slovnična posebnost močno vplivala na razvoj kitajske idejne zgodovine. Ker v kitajščini osebek kot slovnična kategorija ni posebno poemben, tudi kitajska idejna zgodovina ni razvila koncepta subjekta; in ker subjekt kot tak ni razločljiv, velja isto za predikat. (ibid: 72)

Poleg tega kitajščina često ne uporablja stavčnih osebkov. Tudi tukaj gre po Zhangovem mnenju za precej ključno razliko med kitajščino in indoevropskimi jeziki, v katerih se lahko stavčni osebki izpušča samo v izjemnih primerih.

»Kitajščina ne potrebuje osebkov, oziroma jih često izpušča. Zaradi tega običajno sklepamo na to, da osebki ni nujno potreben.« (Zhang 1995: 363)

Še ena, s tem povezana posebnost kitajščine je v tem, da ne pozna oziroma ne potrebuje ekvivalenta za indoevropski koncept, ki izraža »nekaj«, oziroma, v angleščini, besede »it« (Jiang: 73):

»Niti pogovorni 'zhe', ne klasični 'ci' v kitajščini ne ustrezata /angleški/ besedi 'it'. Kitajska beseda 'ci' pomeni zgolj isto kot angleška beseda 'this'. Ta beseda ima svoje nasprotje: beseda 'ci /to, ta/' je nasprotna besedi 'bi' /tisti, -a, -o/. Ne more nastopati kot nedoločni zaimék.« (Zhang 1995: 363)

V tem pogledu je najvplivnejša Zhangova raziskava o razlikah med indoevropskim izrazom "biti" in kitajsko besedo »shi«.

»Kitajščina ne pozna ekvivalenta zahodni besedi biti /to be/. Pogovorni 'shi' /sem, si, je nekaj/ nima pomena eksistence. Kar se tiče klasične besede 'wei' /biti, nastopati, delovati kot nekaj/, ima le-ta enak pomen kot 'cheng' /postati, izpolniti nekaj/, podobno kot angleška fraza 'to become'. Toda v angleščini sta besedi 'becoming' in 'being' v medsebojnem nasprotju.« (Zhang 1995: 363)

Beseda »biti« vključuje »bivanje«. »Shi« v pogovorni kitajščini pa nima te pomske implikacije. Klasična kitajščina je poznala izraz »you« (imeti, biti na razpolago) ter »cheng« (postati), kar pa ni ekvivalentno izrazu »biti«. Ker kitajščina ne pozna izraza za pojem »biti«, večinoma ne more oblikovati prepozicij standardne logike, ki so strukturirani v formi subjekt – predikat. (Jiang 2002: 73)

Zaradi neobstoja kategorije jezikovnega (in tem miselnega) "subjekta" (zhuti) se v tradicionalni kitajski filozofiji tudi nikoli ni vzpostavila in razvila ideja oziroma veda "ontologije" (benti lun). Kot že omenjeno, prihaja to najjasneje do izraza prav v neobstoju izraza "biti" v klasični, pa tudi v sodobni kitajščini. To dejstvo je po Zhangovem mnenju "krivo" tudi za to, da se v klasični kitajski filozofiji nikoli ni razvila formalna, na teoremih (mingti) osnovana, logika. Iz istega razloga je specifični kitajskega mišljenja tuj tudi temeljni zakon tradicionalne evropske logike - t.j., zakon identitete (tongyi lü)².

5. Filološka specifičnost tradicionalne kitajske logike

»Kitajski logični sistem ni osnovan na zakonu identitete. Sistem klasifikacij zahodne logike je nujno razvil dihomične delitve, ker temelji na zakonu identitete.« (Zhang 1995: 363)

Tradicionalno kitajsko logiko zato Zhang poimenuje z izrazom "nearistotelianska (feiyalishiduode)«. Vendar to zanj seveda še zdaleč ne pomeni, da se znotraj tradicionalne kitajske miselnosti logika ni razvila:

»Kitajske miselnosti ni mogoče stlačiti ogrodje zahodne logike; lahko rečemo, da predstavlja logika, kakršna se je razvila na Kitajskem, popolnoma drug sistem.« (Zhang 1995: 365)

Specifične kitajske logike torej ni mogoče iskati v okviru zahodnih miselnih struktur. Zhang poudarja, da doprinos kitajske logike ne gre iskati v ogrodju aristoteleve; če bomo postopali tako, bomo namreč nujno prišli do zaključka, da v kitajski antiki logika ni obstajala. (Li 2001: 358)

² Kar se tiče obeh ostalih osnovnih zakonov, torej zakonitosti nasprotja (maodun lü 矛盾律) in zakonitosti izključitve trejega (pai zhong lü 排中律), ju vidi Zhang zgolj kot modifikaciji zakona identitete.

Po Zhang Dongsunu je aristotelianska logika na podlagi zakona identitete razvila strukturo dihodontnih logičnih delitev, ki temelje na protislovjih tipa "A in ne-A". Tovrstna razmerja so vzajemno izključujoča (Zhang Dongsun 1995, Lixing yu liangzhi, str. 364). Toda kitajska miselnost se ne ukvarja s tem. Dualne opozicije, kakršne so na primer velikost in majhnost, zgoraj in spodaj, dobro in zlo, ali prisotnost in neprisotnost, se po Zhangu vzajemno pogojujejo in so soodvisne. (Zhang 1995: 364)

Klasifikacija tipa 'A in B' pa omogoča tudi, da nekaj ni niti A, niti B; tovrstno razmejevanje, ki ni izključujoče, je v kitajski logiki precej običajno. Logične definicije v aristotelianskem smislu so ekvivalence, v katerih znak identitete povezuje definiendum in definiens. Starokitajska logika tovrstnih definicij ne pozna. Glede na ta tip logike lahko razumevamo oziroma razjasnimo pomen določene besede s pomočjo njenega nasprotja. Zato v tradicionalni kitajski logiki ne najdemo definicij, kakršne so običajne v zahodni logiki. (Jiang 2002: 75)

Zhang Dongsun je bil prvi (znani) filozof, ki je formuliral koncept specifične tradicionalne kitajske logike. Njene osnove so relacijske propozicije, podobno, kot je temelji zahodna logika na propoziciji strukture osebka in povedka. Korelacija med dualnimi, a vzajemno dopolnjujočimi se opozicijami (n.pr. zgoraj - spodaj, spredaj - zadaj, itd.) predstavlja torej izhodišče specifične starokitajske logike.

Zhang je to specifično logiko, kakršna se je oblikovala in razvila v kitajski antiki, poimenoval z izrazom korelativna logika (*xiangguan lü mingxue*) oziroma s frazo logika korelativne dualnosti (*liangyuan xiangguan lü mingxue*) (Zhang 1995: 365). Za razliko od hegelianske, na vzajemno izključujočem nasprotju (protislovju) temelječe metode, gre torej pri starokitajski dialektični logiki (*bianzheng mingxue*) za dinamičen interrelacijski proces vzajemno odvisnih in dopolnjujočih se protipolov, katere najdemo že v teoretičnih izhodiščih *Knjige premen (Yi jing)*. (Zhang 1995: 365)

Zhang je bil prvi, ki je uvidel, da gre pri 'Knjigi premen' za ortodokсно kitajsko misel in za pričetek zgodovine kitajske logike. Ta uvid je ustvarjal in pomemben, saj je logika 'Knjige premen' dejansko nastala precej bolj zgodaj, kot logika mohistov in dialektikov. (Li 2001: 358)

Čeprav je Zhang zaradi svoje, s političnimi konflikti kulturnorevolucionarnega obdobja povezane, tragične usode v veliki meri pozabljen, ga nekateri sodobni kitajski filozofi mlajše generacije pričenjajo ponovno odkrivati. Med njimi veljajo nekatera Zhang Dongsunova teoretska izhodišča še vedno za precej problematična:

Vendar mu sodobna generacija teoretikov priznava tudi dragocen in v marsikaterem pogledu nadvse inovativen doprinos k razvoju sodobne kitajske filozofske misli. Pomembna je njegova pionirska vloga v odkrivanju in interpretaciji korelativne dialektike:

Zhang je brezdvomno tudi eden prvih snovalcev razmeroma novega področja interkulturne filozofije ter metodologije medkulturnih raziskav.

»Njegovo spoznanje o tem, da je staroindijska logika drugačne vrste, kot aristotelianska, ter o tem, da se starokitajska logika v marsikaterem pogledu razlikuje od obeh navedenih, brezdvomno drži. Njegovi najdragocenejši doprinosi so tudi v tem, da se je zavzemal za nadgradnjo disputnega vidika aristotelianske logike, v tem, da je znal povezati logiko, jezik in metodo disputov, ter v njegovem iskanju in raziskovanju zakonitosti in formalnih oblik logike jezikovne pragmatike. V zadnjem času se precej teoretikov doma in po svetu pričinja ukvarjati s temi vidiki. Njihove topogledne raziskave so že privedle do določenih rezultatov. Vendar je bil Zhang Dongsun prvi, ki je vizionarsko predvidel daljnosežni pomen tovrstne problematike«. (Li 2001: 358)

Kljub nekaterim nedodelanim in v sistematskem pogledu pomanjkljivim vidikom njegove teorije³, si Zhang Dongsun brezdvomno zasluži več pozornosti, kot mu jo trenutno odmerja tako zahodna, kot tudi kitajska akademska javnost.

Literatura

- Jiang, Xinyan* Zhang Dongsun: Pluralist Epistemology and Chinese Philosophy/ iz: Contemporary Chinese Philosophy, str. 57-81 (ur.: Bunnin, Nicholas, Cheng Zhongying /Chung-ying// Blackwell Publishers Ltd, Oxford: 2002.
- Li Xiankun* Jindai luoji kexuede fazhan (xia) – xifang xiandai luoji chuanruyu Zhong, Yin luoji tansuo (Razvoj novejšje logične znanosti (2. del) - prihod sodobne zahodne logike ter raziskave kitajske ter indijske logike)/ iz: Zhongguo luojishi jiaocheng, str. 350-387 (ur.: Wen Gongyi, Cui Qingtian), Tianjin, Nankai daxue chuban she, 2001.
- Liu Shu-hsien* Mou Zongsan (Mou Tsung-san)/ iz: Encyclopedia of Chinese Philosophy (ur.: Cua, Antonio S.)// Routledge, New York: 2003, str. 480-485.
- Mall, Ram Adhar* Philosophie im Vergleich der Kulturen/ Interkulturelle Philosophie - eine neue Orientierung, Primus Verlag, Darmstadt 1996.
- Zhang Dongsun* Zhishi yu wenhua (Znanje in kultura)/ Zhongguo guangbo dianshi chuban she. Shanghai: 1964. Lixing yu liangzhi – Zhang Dongsun wenxuan (Razum in apriorno znanje – izbor Zhang Dongsunovih del)/ (ur.: Zhang Rulun), Shanghai Yuandong chuban she. Shanghai: 1995.

³ Te pomanjkljivosti so v največji meri rezultat dejstva, da je bilo Zhang Dongsunu v zadnjih petindvajsetih letih življenja, torej ravno v času, ko bi bil moral stilistično izpiliti, vsebinsko zaokrožiti, terminološko poenotiti in sistematsko dodelati svoje teorije, pisanje in objavljane lastne miselnosti prepovedano.